

AHMET ÇİĐDEM • Geleceđi Eskiťmek

AHMET ÇIĞDEM 1964 Çankırı doğumlu. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nin ardından ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisans ve doktora yaptı. Halen Yakın Doğu Üniversitesi'nde ders veriyor. *Tezkire* (ilk dört sayı) ve *Toplum ve Bilim* dergilerinin yayın kurullarında yer aldı. Diğer kitapları: *Akıl ve Toplumun Özgürleşimi* (Vadi, 1992; İletişim, 2008); *Aydınlanma Düşüncesi* (Ağaç, 1993; İletişim, 1997); *Bir İmkân Olarak Modernite* (İletişim, 1997); *Taşra Epiği* (Birikim, 2001), *Toplum: Kavram ve Gerçeklik* (İletişim, 2006), *D'nin Halleri: Din, Darbe, Demokrasi* (İletişim, 2009).

İletişim Yayınları 2008 • Politika Dizisi 121

ISBN-13: 978-975-05-1548-4

© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2014, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

AHMET IĐDEM

Geleceęi Eskitmek

AKP ve Türkiye

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	7
Önsöz	9
1 AKP ve Yeni Yüzyıl	17
2 AKP ve Türkiye: Bir Durum Değerlendirmesi	33
3 AKP İktidarı: Sorunlar ve Çıkmazlar	57
4 Cemaat	73
5 Gezi Protestosu ve AKP	81
Sonsöz	105

AÇIKLAMALAR

Bu kitaptaki yazıların bazıları ilk kez yayınlanıyor, bazıları daha önceden neşredilmiş olsa bile, bu kitap için gözden geçirilerek yeniden kaleme alındı ve bu hâllerıyla değerlendirilmeleri yerinde olacaktır. Yayınlanan yazıların ilk versiyonlarının künyesi şöyle: 1. “AKP ve Türkiye: Bir Durum Değerlendirmesi” (*Birikim*, sayı: 263, 2011); 2. “Durmak Yok, Yola Devam” (*Birikim*, sayı: 277, 2012); 3. “Cemaat” (*Birikim*, sayı: 282, 2012). İlk yazı, bu kitaptaki 2. Bölüm (aynı başlıkla), ikinci yazı 3. Bölüm (“AKP İktidarı: Sorunlar ve Çıkmazlar”), üçüncü yazı ise başlığı değişmeden 4. bölümün esasını oluşturuyor. Her üç denemenin de ilk hâllerinden oldukça farklı bir şekilde kavuştuklarını söylemek isterim. Hikâyeyi biliyorsunuz. Mitik bir ülkedeki Bilimler Akademisi filler üzerine bir tetkik yarışması tertib ediyor. Yarışmayı, “Filler ve Yahudiler” başlıklı deneme kazanıyor. Elinizdeki metinde, “AKP ve...” kalıbına müracaat edilmesi, Türkiye’yi ve burada olup bitenleri bu partiden ayrışık bir şekilde incelemenin mümkün olmadığına dair bir kanaatten kaynaklanıyor; her saplantının bir zemini elbette vardır,

ayrıca. Buradaki bazı belirlemelerin “eskidiği” söylenebilir ama onları, burada anlatmaya çalıştığım sürecin evrimini gösterebilmek açısından olduğu gibi bıraktım. Yine de okuyucu açısından, eskiyen yorumlarla aşağı yukarı somutluk kazanan tahmin ve beklentilerin müsavi olduğunu söyleyebilirim. Weber, “Meslek Olarak İlim” başlıklı abidevi denemesinde, zaten eskimek üzere yazdığımız îkâzında bulunmuştu. İnsanın eskimesi kaçınılmaz, önemli olan ve mümkünse “bakışın” eskimemesi. Bu kitaptan sonra, bir müddet Türkiye üzerine bir şey yazmak mecburiyetinde kalmak istemiyorum. Bu çok sevimli bir uğraşı değil. Ve yorucu. Türkiye’nin insanı hakikaten yoran bir tarafı var.

Başta Zeynep Direk’e bu kitabın hazırlanmasındaki candan desteği; Tuncay Önder, Hülya Demirdirek, Mustafa Altunođlu, Bilâl Ayân ve Mehmet Kocaođlu’na metni okuyup eleştirilerini dile getirme zahmeti; Tanıl Bora’ya dostluğu ve editörlüğu; son olarak, ancak daha az önemli olmamak kaydıyla, oğlum Ezra’ya bana verdikleri için teşekkür ederim. Minnettarım, başka ne diyeyim? Elbette kitapla ilgili bütün eksiklikler bana, sadece bana aittir ve onları tereddütsüz üstleniyorum.

*Bülten Sokak, Gazi Osman Pařa, Ankara
Mart 2014*

Önsöz

Bu kitap, esas olarak AKP'nin Türkiye siyasetinde işgal ettiği konumu anlamaya yönelik yazılardan oluşuyor. Bu bakımdan bir anlamda *D'nin Hâlleri: Din, Darbe, Demokrasi* (İletişim, 2009) başlıklı kitabın bir devamı olarak görülebilir. Fakat, bu parti üzerine düşünerek Türkiye'deki siyasal mücadelenin nasıl algılandığını ve gerçekleştiğini kavramaya yönelik bir kaygının da metnin temel problemi olduğunu belirtmeliyim. Daha önceki çalışmalarımda olduğu gibi bu kitapta da, AKP'yle ilgili olarak “üniversite söylemi”nin* ürettiği literatürle herhangi bir bağın bilinçli olarak reddedildiğini ve bu söylemin sunduğu AKP resmine itibar edilmediğini baştan söyleyeyim. Tam tersine, bir kısmı AKP'yi ana

(*) Bu söylemle, teorik nesnesini ampirik bir kolonyalizmle olgusal olarak kapatıldığını düşünen; nesneye mesafelenmeyi mümkün addeden, üstelik bu mesafelenmeyi, “ideolojik” bir zemine oturtan; olgunun seçimini, istemle değil, ilgiyle açıklayan ve teoriyi ve kavramları “açıklamanın” aracı konumuna indirgeyen ve önemlisi, “bir disiplinin kavramsal örneklemeden” dışarı çıkamayan bütün pratikleri kastediyorum. “Üniversite söylemi”, diğer bütün söylemleri “politik” ve “ideolojik” olarak yaftalayarak, bir bağımsızlık taleb eder. Bu talebin karşılığında verdiği şey, ürettiği bilginin olguyu karartması ve genellikle stratejik bir amaç için araçsallaştırılmasıdır.

akım siyaset sosyolojisi verilerine göre, “bir siyasî parti” olarak soyutlayan, bir kısmı Türkiye siyasetiyle ve bu siyasetin aktörleriyle ilgili tahayyülleri oldukça zayıf ve bu nedenle AKP'nin özgüllüğünü ve sınırlarını görmeye imkân vermediğine inandığım bu değerlendirme kalıplarıyla “mesafeli kalma” endişeme sadık kaldım. Yine, çoğu jurnalistik bir endişenin ötesine gitmeyen AKP ve Erdoğan karşıtlığı yahut taraftarlığı üzerine kurulu ve son yıllarda giderek artan bir külliyâtı da görmezlikten geldim. 2007'den başlayarak AKP'nin sosyolojik hacmini gözeterek, bu partinin yaşadığı çıkmazların Türkiye'nin çıkmazı olarak somutlaştığını; 2011'den sonra, AKP'nin “siyaseten” ömrünü doldurduğunu, ancak partiyi destekleyen sosyolojik güçlerin yaşama-ya devam ettiğini; siyasal olanla sosyolojik olanın bu şekilde yarılmamasının, bir perspektif kaymasına yol açtığını, AKP'yle karşılaşmanın, partinin gerçekliğiyle karşılaşmak anlamına gelmediğini vurguladım. AKP'nin “siyasal ömrünün bitişine” ilişkin argüman, olgusal olanı, sözle bitirmeye kararlı bir nominalizm için elverişli değildir; aksine, siyasal/sosyal ikiliğine dayalı, bu ikiliğin etkileşiminin sonuçları üzerinden bir hegemonya okuması vaadederek, olgunun bağlamsallaştırılmasını öne çıkarmayı amaçlar. Siyasal/sosyolojik olanın birbirinden ayrılamazlığı bir başlangıç verisi olarak öğreticidir ve bu ayrılamazlığı sık sık vurgulamak gerekir. Yine de, birbirine eklemlenen, birbiriyle koşut süreçlerin kazandığı ivmenin “eşitsiz geliştiği” tekil bir gerçeklikten bahsediyoruz. Zamansal olarak biri bittiğinde diğeri başlayan, mekânsal olarak toplumsal bütünü içerisinde birbirlerinden kompartmanlarla ayrılan iki farklı kategoriden değil. Buradaki olgusalılık şöyle özetlenebilir: AKP iktidarını yaratan bütün şartların “sosyolojisi”, iktidarını sürdürmesini de sağlamaktadır ama bu sürdürmenin “siyasal boyutu”, büyük oranda “sevki ve idareden” ibaret hâle gelmiştir. Sade-

ce Kürd meselesinin sağladığı (fakat büyük ve işlevsel) bir toplumsal ivmeden söz etmek gerekir. Orada da AKP, meselelerin “siyasal boyutunu” mümkün olduğunca “siyaset-dışı” bir atmosferde sürdürmek istemektedir. Nitekim Gezi Protestosu ve yolsuzluk meselesi, bu siyasal boyutun başka bir bakımdan ne kadar kırılğan ve bastırılmasından ötürü farklı gelişmelere açık olduğunu göstermiştir. Siyasal iktidar ve ideologlarının Gezi olaylarını önemsizleştirme ve değersizleştirme girişimlerinin hâlâ sürüyor olması, Gezi’den sonra oluşan –politik– çatlağın kapatılmadığını gösteriyor. Dolayısıyla, partiye ilişkin bu belirlemenin geçmişten daha manidâr hâle geldiğini söylemek mümkün.

Yukarıda sözünü ettiğim literatürdeki yorumlardan en belirgin olanı, “globalizasyon çağında AKP’yi neo-liberal iktisat politikalarının bir acentası olarak” değerlendiren yorum olsa gerektir. Bu yorum, egemen güçlerin hemen her toplumu bu politikaların uygulanabilmesi için dışarıdan ve tepeden dizayn ettiği, kendisi için en uygun politik özneyi oluşturduğu ve siyasal iktidarı da ona teslim ettiği varsayımı üzerine kurulu. Bu varsayımı birçok yönden eleştirmek gerekir; buradaki konspiratif ruhu saymıyorum bile. Yine de, neo-liberalizm denilen olguyla AKP’nin doğuşu ve iktidarı arasındaki ilişkiyi tasvir etmeye çalıştım, fakat bu ilişkinin her durumda zorunlu olarak aşağıdakilerin aleyhine olmayabileceğini ve AKP’nin popüler desteğinin, bu politikaları kendi tabanı için işlevselleştirmeyi becermesiyle mümkün olduğunu da vurgulayarak. Bugün bu taban AKP’ye hâlâ desteğini sürdürüyorsa, bu desteğin açık sınıfsal temellerinin bulunduğu utanarak da olsa tekrar tekrar belirtmek gerekiyor. Ve tabandan da, sadece küçükburjuvazi ya da müteahhitler ordusunu kasetmiyorum.

Başka bir yorum örüntüsü, AKP’nin İslâmcılığıyla ilgilidir. Bu yorumun iki türevi var: İlki içerden ve AKP’yi Millî

Görüş ya da İslâmcılığa ihanetten sorumlu tutuyor. Diğeri, dışardan ve AKP'nin kendisini “muhafazakâr demokrat” bir parti olarak sunmasına ve öyle de davranmasına rağmen, ısrarla onu İslâmcı addedip, politikalarını ya bu forma indiriyor yahut tıpkı ilk yorum gibi onu kendi ideolojisine ihanetle suçluyor. AKP'nin moralistik bir kültürel muhafazakârlığı oldukça bariz; fakat gelgelelim, Türkiye'deki mümkün bütün öncülleri gibi muhafazakârlığın temel kurum ve değerlerini aşındıracak politikaları da uygulamaktan geri kalmıyor. En azından muarızları tarafından kendisine yöneltilen, vahşi neo-liberalizm jandarmalığı eleştirisini buraya yerleştirebilirsiniz. AKP'nin, İslâmcı bir parti olduğuna ilişkin ideolojik mülâhazalar bir yana, bu belirleme kritik bir eşikte parti-nin Ortadoğu'ya yönelik ilgisine bağlanıyor. Burada da unutulmaması gereken, AKP'nin dış politikasında öncelik kazanan coğrafyanın aynı zamanda Türkiye'nin “pazarı” olarak da somutluk kazanması. Türkiye, Mısır ve Suriye'deki hayâl kırıklığını sadece siyasal ve ideolojik bir gerileme olarak yaşamadı, ek olarak Ortadoğu pazarının iki önemli ayağını da kaybetti. AKP yola İslâmcı olarak çıkmış olsa bile (ki tam tersine, bu tür belirgin bir ideolojik hassasiyet yerine, daha pragmatik önceliklerle hareket ettiler), yolun bir yerinde en önce bıraktıkları şey, bu tür bir angajman olmuştur. Ve sanırım İslâmcı entelijansiyadan daha önce, İslâmcılığın Türkiye'yi çekip çevirmek üzere, “elverişli” bir ideolojik ve politik zenginliğinin olmadığını kavradıklarından, ideolojik olanı daha çok uygun zamanların, Sloterdijk'ın deyimiyle, “öfke bankası” olarak kullanmışlardır. Burada da aslında sorunsuz işleyen bir süreçten bahsetmek zordur. Türkiye toplumu, dinsel ölçütlerinin ve düzeyinin devlet tarafından üst perdeden belirlenmesine onay vermiş değil. AKP'ye sunduğu desteğe rağmen, üstelik. İktidarın, gündelik hayata ilişkin nizâm ve intizâm hamlelerinin, yahut eğitim gibi

etrafında büyük ve içtimaî kaygıların bulunduğu temel bazı sosyal meselelerde attığı adımların toplumsal kabul edilebilirlik düzeyinin düşüklüğü biraz da bu yüzden olsa gerktir. AKP, kendisini iktidara taşıyan toplumsal taleplerin muhteva ve düzeyini, bütüncül bir demokratizasyon sürecine eklemek yerine, partinin ve liderin varkalmasını sağlamak üzere takviye etmek istediği için, zamanını ve düzeyini beğenmediğinde sık sık bu talepleri bastırmaya ya da gayrimeşru ilân etmeye çalışıyor ve zaman zaman bu minvalde bir tür İslâmcılıkla da çatışıyor. Ve yine, eğer siyasal bir ideoloji, bir iktidar tecrübesiyle bitebiliyorsa, bu ideolojinin öznelere, bu tecrübeyle bütün ideolojik kaygılarını ve amaçlarını gerçekleştirmiş olarak buluyorsa, o vakit birbiriyle mütenasip olmayan çeşitli fikir parçacıklarının bir araya getirildiği bu sinkretik “bütünün”, yüceltildiği anlamıyla bir ideoloji olup olmadığını sorgulamak durumundayız. Bu durumda sözkonusu ideoloji ya çok başarılıdır, çünkü siyasal iktidarı elde etmeyi amaçlamış ve elde etmiştir veyahut tam da bu yüzden, aynı zamanda, başarısız olmuştur, çünkü iktidarı ele geçirmek dışında başka bir “arzusu”nun kalmadığı açığa çıkmıştır. Ayrıca unutulmamalıdır ki İslâmcılığın “biyolojik ömrüyle” ilgili tartışmaların arkasında yatan esas nedenlerden birisi de, İslâmcı entellektüellerin kendi pozisyonlarını mutlaklaştırmaya yönelik stratejileridir.

AKP ve karşıtları arasındaki mücadele, yanıltıcı bir mücadeledir; bu yanılşamayı görünür kılacak, üçüncü bir taraf ya yoktur yahut böyle bir tarafın varlığına hükmedilse bile (meselâ Kürdler), onlar da enerjilerinin büyük bir kısmını bu mücadeleye dâhil olmak üzere sarfetmektedirler. Eğer iki taraf arasındaki kavganın gerçekliğine ilişkin kuşkuyu taşıyacak bir özne oluşmadıysa, seçenek, bir tarafa ve onun siyasetine katılmak değil, tarafların üzerlerini örttüğü hakikatin temsilciliğini üstlenmektir. Burada kimsenin karnını doyur-

mayacak sahte bir radikalizmin yahut güzel ruhun dekadansa sürüklediği sürekli bir kaçınmanın dışında başka bir yol bulmak gerekir. Eğer AKP, insanların, üstelik çoğuncası ezilen ve paysız insanların üzerinde, başka bütün seçeneklere kendilerini kapatacak bir hegemonya kurabilmişse, bir kardan bu hegemonyayı hayranlıkla seyretmek yahut hasetle gözlerini öte yana çevirmek yerine başka bir alternatif tahayyül etmek gerekmez mi? Açıktır ki bu soru epeyi bir zamandır (yaklaşık 12 yıldır) sorulmakta ve akabinde cevaplar verilmekte. Bu cevapların, hâlâ bahse konu olan soruyu mistifiye etmesi, soruyu kuşkulu bıraksa da, cevap sıfatıyla mesnedsiz ve yetersiz kaldıklarını gösteriyor. Kant, “teori-de doğru olanın, pratikte faydasının olmayacağı” dayatmasına, ilk elde, belki “yeterince teorinin olmadığını” söyleyerek karşı çıkmıştı.

Sözde-aktivizmin, onu besleyen teleolojik zihinsel inşanın, hem kendi özgüvenini yenileme hem de egemenlere yönelik tehdidinin bir ifadesi olarak, “bu daha başlangıç!” deyimini tekrar düşünmekte fayda var. Burada söylenmek istenen, olup bitenin, ‘henüz’ tam olmadığı, kendi kavramlarına ulaşamadığı, kendi istikametini tam bulamadığı, gelişimini tamamlamadığı, hedefine varamadığı ama kararlı bir biçimde oraya doğru yürüdüğü; siyasal olarak kavranıldığında, öznenin kendisini kurduğu, bir çağrıya cevap verdiği, yani subjektivizasyonun “inisiye edildiği” ve fakat, ‘henüz’ dönüşümün gerçekleşmesi için zorunlu bilinç ve eylem düzeyinde olmadığıdır. ‘Daha başlangıç!’ Olan, artarak devam edecek; kime ve neye yöneldiyse onu ortadan kaldıracak, hâkimiyetine son verecek. Hem ümid hem tehdit; kendine ümid, başkalarına tehdit; birincisi içeriye, ikincisi dışarıya. Kahramanın hayatın içerisinde edindiği tecrübelerin, maruz kaldığı, yoksun bırakıldığı, cezalandırıldığı, mükâfatlandırıldığı ânların, “sonunda” mutluluğa, kâmil bir insana, maddî refa-

ha, kötülüklerin ortadan kalktığı bir dünyaya, başka insanlara ve Tanrı'yla sulhe varılan bir dinginliğe dönüştüğü *Bildungsroman*'ın, siyasal izdüşümünü veren ve eninde sonunda iyilerin kazanacağı bir zamanı muştulayan bu enfantil tarihsiciliğin kaderi, aslında bir ve hep *opus magnum* yazma kaygısındaki “anlatıcısının” kaderiyle örtüşür. Yazılacak büyük bir hikâye, büyük bir roman ve şiir vardır; gelgelelim, bunları yazabilmek için, anlatıcının öğrenmesi ve denemesi gereken çok şey vardır; daha çok yaşaması, daha çok ‘görmesi’, hemen herşeyi denemesi ve dile daha egemen olmayı, incelikli bir şekilde kullanmayı, dilsel zenginliği yansıtmayı öğrenmesi gerekecektir. Bu nedenle, şimdi yazdığı şey, gelecekteki yazacağını engellemektedir. Bütün taşları yerine oturtmadan yazmaya kalkışmamalı, kendisini o “büyük yapıt”a hazırlamalıdır. Bunun tam tersi yerinde olamaz mı? Ne yapabileceğimiz, *başlarken* ne yaptığımızdır; imkân ve ihtimâller başlamadan önce verilir çünkü. Bir tür iradecilik yahut kendiliğindenciliğin sağlayacağı meşruiyetle değil, tam tersine, başlamaya karar verdiğimiz yerde, başladığımız ânda sahip olduklarımızın, aslında sahip olduğumuz yegâne şey olduğunun bilinciyle. Yeniden değil, başlangıcı başlamak; tekrar değil, bir daha tekrar edilemez başlangıcı başlamak, ve belki hep *bir* başlangıçta yaşamak.

AKP ve Yeni Yüzyıl

Türkiye'nin 30 yıllık siyasal ve toplumsal bütün sorunlarını ve çelişkilerini görünür kılan ve bunların hepsine yönelik bölük pörçük bir toplumsal mühendislik projesi¹ geliştirme iddiasındaki AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi), Millî Selamet Partisi, Refah Partisi ve Fazilet Partisi gibi siyasal oluşumlarla aynı kökten, yani esas olarak “Millî Görüş” hareketinden türeyen bir partiydi. Bu kökdeşliğin, ortak kültürel, siyasal ve sınıfsal temelleri bulunmaktadır ve “kadro” olarak aynı sosyolojik havuzu kullandıklarını da vurgulamak gerekir. Aynı türden başka benzerlikleri tesbit etmek mümkün olsa da, en az bu benzerlikler kadar önemli olan bazı “belirleyici farklılıklar”dan da söz etmek yerinde

1 “Bölük pörçük toplum mühendisliği” kavramı Popper'e aittir. Bkz. *The Poverty of Historicism*, Beacon Press, Boston, 1957, s. 58-70. Popper, açıktır ki, toplumsal sorunların çözümü için merkezîyetçilik ve utopyanizm dışında bir üçüncü yol imkânını göstermek üzere kavrama müracaat etmektedir. Kurumları kendi doğalarının dikte ettiği bir evrime bırakmayı öngören liberalizm ve tepeden ya da dışarıdan müdahaleyi savunan muhafazakâr ve sosyalist tutumlar haricinde bir seçenek sunma iddiasıyla tabii. AKP iktidarının süreç içerisinde, toplumsal ve siyasal sorunlara ilişkin bütüncül bir tedbir yerine, kısmî paketler aracılığıyla işgörmeye tercihini bu çerçevede kavramak mümkün olabilir.

olacaktır; meselâ, kadro bakımından AKP, daha şehirli, küçükburjuva, eğitilmiş ve bürokratik deneyimleri daha fazla bir topluluğu mobilize etmede başarılı olacaktır. Hem Türkiye'nin hem de Millî Görüş hareketinin özellikle demokrasiyle olan muhtelif tecrübelerinden istifade edebilecekleri bir idare aklına sahiptirler çünkü. 1950 sonrasındaki göreceli demokratikleşme, bürokratik elitizmde önemli bir kırılma yaratmadı. NATO üyeliği, Türkiye'deki iktidar mücadelesinin “denetlenebilir” bir vasatta gerçekleşmesini dayatmaktaydı. 1960'taki darbeden sonra, NATO'ya bağlılığını ivedilikle vurgulayan askerî bir ekibin seçilmiş başbakan ve bakanları idâm etmesi, bu çerçevede görmezlikten gelindi. Ayrıca Demokrat Parti, tabanıyla tavanı arasındaki sosyolojik yarıma nedeniyle kurumsal siyaseti “seçkinler arası” bir savaştan daha yukarı bir düzeye taşıyamadı. Bu, çünkü, büyük oranda Kemalizmle bir karşılaşmayı gerektirmekteydi ve muhafazakârlar, hem zihniyet hem de güç itibarıyla buna hazır değillerdi. 1960 sonrası “açılma”, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte sosyalizme ve İslâmcılığa da yol veren siyasal bir dinamik ihtiva etmekteydi. Millî Görüş, bu aşamada formüle edildi. Dönemin, “kalkınmacı” modernleşmeciliğinden ve İslâm toplumlarının hemen hepsinde az ya da çok etkili olan popülist (parlamentar) demokrasi anlayışından etkilenmekle birlikte, arka planda, muhtemelen, meşruti monarşi formunda başka bir siyasal tahayyül de bulunmaktaydı. Bunun dayanağı, kısmen Osmanlı modernleşmesiyle olan bağın buradan devam etmesi ve İslâmcılığın beslendiği tercüme kaynaklarının siyasal tercihinin (Mısır, Pakistan) bu istikamette gelişmesinde bulunabilir. 1980'lerden sonra bu “zemin” değişti. Herşey bir yana, Türk toplumu, Millî Görüş'ün, Soğuk Savaş'ın hararetli yıllarındaki moral politizasyonunda resmedildiği şekilden çok uzaklaşmıştı. 12 Eylül 1980 darbesi ve Türkiye'nin “devlet sevk ve idare-

sine ayarlı” bir pazar liberalizmine zorlanması, bu değişikliğin iki önemli boyutu olacaktır. Mahallî idarelerde, özellikle İstanbul’daki metropol yönetimi, Millî Görüş’e, kapitalist gerçeğe bu sefer hakikaten yüz yüze gelmesine imkân verecek ve “faiz düzeni”nin sadece finansal bir operasyondan ibaret olmadığını gösterecek bir tecrübe sunacaktır. Esas kırılma, 28 Şubat süreciyle gerçekleşti. Millî Görüş, “görüşün” taşralılıktan kurtulup, “medenî” bir görünüm kazanmaması durumunda, siyasî doğruluğun ve kişisel görkemin bir sınırı olduğunun farkına vardı. “Görüş” yerinde durabilirdi ama “millilik” artık giderek önemini yitirmekteydi, üstelik, başka sahipleri de zaten vardı.

“Yeni yüzyıl”

Bu kısa manzara resmi, esasında birçok bakımdan eksik kalmaya mahkûm. Aslında, AKP’nin oluşumunda, 20. yüzyılın bitişini hazırlayan birbiriyle ilişkili, üç tikel gelişimin payı büyük. Burada aradaki “nedensel” bağı umarım yeterince kurabilirim fakat bu türden herşeyi birbiriyle bağlantılı kılabacak radikal bir nedensellik, zaten sonucu ve süreci faktörlere indirgeme riski de taşıyabilir. Yine de şu düşünceyi ileri sürebiliriz: Reel sosyalizmin çöküşü, kapitalizmin neo-liberal tarihsel formu, ve Kapitalist Evrensel’in olumsuzlanması olarak İran Devrimi’yle beliren “otantik tekillik” Türkiye’nin özgül toplumsal formasyonunda AKP’yle somutlaşacak bir netice üretecekti.²

2 Sıralarsak, ANAP, sadece askeri bir darbenin ürünü olarak değil, siyasî ve toplumsal ufkunu, pazar liberalizmiyle sınırlı tuttuğundan, Millî Görüş partileri, kültürel partikülarizmi, üstelik İran’ın aksine, siyasal içeriğini dışlayarak esas kimlikleri olarak kurduklarından, merkez ve sağ sol partiler ise, toplumsal ve siyasal temsil esasında zaten arkaik olduklarından, yeni yüzyılın politik bağlamına oturmayı başaramadılar. Kuşkusuz, 11 Eylül sonrasındaki siyasal iklimin de bu hikâyenin bir yerine içerilmesi gerekir.